

PORZĄDEK NABOŻEŃSTW GRECKOKATOLICKIEGO BISKUPA PRZEMYSKIEGO JANA ŚNIGURSKIEGO W KATEDRZE PRZEMYSKIEJ Z 26. 11. 1842 r.

W latach 1818 – 1847 greckokatolicką diecezją przemyską rządził biskup Jan Śnigurski, który urodził się 18 V 1784 w Berestianach koło Sambora, jako syn Jana, tamtejszego proboszcza. Po ukończeniu samborskiego gimnazjum w 1800 r. i trzyletniego kursu filozofii we Lwowie w 1803 r., wstąpił do tamtejszego ruskiego seminarium duchownego. Już po ukończeniu pierwszego kursu został wysłany ze względu na jego wybitne zdolności na dalsze kształcenie do Wiednia, gdzie kontynuował je w latach 1804 – 1808. Już przed ich ukończeniem, 15 III 1807 otrzymał święcenia kapłańskie od nowo mianowanego metropolity lwowskiego, poprzednio biskupa przemyskiego, Antoniego Angełłowicza¹. Po ukończeniu studiów, od 1 XI 1808 pracował jako wikary przy kościele św. Barbary w Wiedniu, ale kontynuował studia, które jako eksternista zwieńczył doktoratem z teologii 28 X 1811 r. Od 1813 r. był proboszczem u św. Barbary, a od 6 XII 1817 r. równocześnie dziekanem Wydziału Teologicznego na macierzystym Uniwersytecie². Na zajmowanych dotychczas stanowiskach okazywał się człowiekiem bez zarzutu. Z taką cechą był znany i w sferach rządowych, toteż już 30 III 1818 roku został przez cesarza mianowany biskupem przemyskim³, dnia 15 VII tego roku wyjechał z Wiednia.

Nowy biskup miał 34 lata, był dobrze wykształcony, miał także za sobą kilkuletnie doświadczenie z działalności duszpasterskiej. Zadania, które go czekały były ogromne. Diecezja obejmowała obszar ok. 39 tys. km². Zorganizowana była zgodnie z austriackimi przepisami, w sposób bardzo podobny do diecezji łacińskich. Centralnymi instytucjami był konsystorz, kapituła. Na przełomie lat 20 i 30 była podzielona na 39 dekanatów. W 1830 r.

¹ J. UMIŃSKI, *Angiełłowicz Antoni (1756 – 1814), arcbp. unicki lwowski*, PSB t. 1, Kraków 1935, s. 112.

² S. L. PIECH, *Wychować dla Kościoła i państwa. Formacja elity duchowieństwa galicyjskiego w Wiedniu 1775 – 1918*, Kraków 2009, wg indeksu.

³ Wyrazem zaufania sfer rządowych do bpa Śnigurskiego było zwrócenie się do niego przez gubernatora Galicji w 1824 r. o opinię nt. kandydatów na łacińskie biskupstwo przemyskie. T. ŚLIWA, *Opinia greckokatolickiego Iwana Śnigurskiego 1818 – 1847 o kandydatach na łacińskie biskupstwo przemyskie w 1824 r.* w: *Pamięć wieków kształtuje potomność. Księga jubileuszowa ks. prof. L. Grzebieniowi SJ. z okazji 70 urodzin*, Kraków 2010, s. 661 – 672.

istniało w nich 708 cerkwi parafialnych i 588 filialnych (pozostałość po regulacji parafii). Kapłanów świeckich było 650. Jedną z cech odróżniających ich od kapłanów łacińskich było to, że z reguły byli żonaci. W związku z tym istniała konieczność zabezpieczenia materialnego ich wdów i sierot w postaci specjalnego funduszu. Zakonnych kapłanów było 17. Wiernych zaś, 762648⁴.

Jednym z pierwszych dokonań pasterskich nowego biskupa była osobista wizytacja diecezji, związana z ogromnym wysiłkiem, zaznajomiła go ze stanem religijnym parafialnego duchowieństwa oraz poziomem wiedzy religijnej, jak i moralności wiernych. W związku z tym podjął starania o podwyższenie poziomu wykształcenia księży i wiedzy religijnej wiernych. W tym celu w 1845 r. postarał się u władz państwowych, żeby alumni seminarium (generalnego) we Lwowie z diecezji przemyskiej czwarty kurs teologii odbywali w Przemyślu, przygotowując się bardziej praktycznie do duszpasterstwa. Wybranych kleryków wysyłał na wyższe studia. Spośród ważnych dla diecezji dokonań należy wymienić osobiste przewodniczenie sesjom konsystorza. We współpracy z ks. Janem Ławrowskim, archidiakonem kapituły (1834 – 1846), wybitnym bibliofilem, założył bibliotekę kapitulną, liczącą kilka tysięcy tomów⁵. Z pomocą innego wybitnego kapłana, ks. Jana Mogielnickiego, kustosa kapituły (1816 – 1831), prekursora ukraińskiego odrodzenia narodowego w Galicji, wizytatora szkół ludowych, utworzył Instytut (1818) kształcący Diaków i Nauczycieli, co ułatwiło zakładanie szkół parafialnych. W 1832 r. było ich 385⁶. Innym dokonaniem Śnigurskiego był zakup dla kapituły drukarni, która oddała ogromne usługi w stopniowym podnoszeniu świadomości narodowej Ukraińców, jak i w pogłębieniu życia religijnego wiernych. Założył też chór katedralny, który stał się ośrodkiem rozwoju muzyki cerkiewnej⁷.

W dążeniu do ożywienia pobożności kleru, jak i wiernych, nie tylko z wewnętrznej potrzeby, ale dla przykładu innych w biskupiej kaplicy odmawiał brewiarz i sam celebrował mszę świętą, lub uczestniczył w odprawianej przez kapelana. W niedziele i święta celebrował w katedrze i brał

⁴ D. BLAZEJOWSKYJ, *Historical Šematism of the Eparchy of Przemyśl including the Apostolic Administration of lemkiwščyna (1828 – 1939)*, Lviv 1995, s. 946.

⁵ S. STĘPIEŃ, *Ławrowski Jan (starszy) (1773 – 1846)*, w: *Słownik Biograficzny twórców oświaty i kultury XIX i XX w. Polski południowo-wschodniej*, red. A. MEISNER, K. SZMYD, Rzeszów 2011, s. 249; S. S. STEMPEN, *Ławriwśkij Iwan Wasyłowicz*, w: *Encyklopedija Istoriji Ukrajiny*, t. 6, Kyjiw 2009, s. 12 – 13.

⁶ B. BĹYJ, *Narys istoriji peremyśkocho jepiskopstwa schidnoho obriadu*, „Pere-myśki archijeparchialni widomosti”, r. 4, nr 4/206, s. 84; TENŻE, *Mohylnicki (Mogilnicki) Jan (1778 – 1831)*, w: *Słownik biograficzny...*, j. w., s. 282 – 283.

⁷ *Encyklopedeja ukrajinoznawstwa*, t. 5, red. W. KUBIJWYCZ, Lwiv 1996 (repr.), „Muzyczna oświata”, s. 1663.

udział w innych nabożeństwach, co naśladowali inni. Starał się także o uregulowane celebrowanie nabożeństw. Z tego zapewne motywu wypłynęło postanowienie o uporządkowaniu odprawiania nabożeństw w katedrze, ogłoszone w 1843 r⁸. Nie ulega jednak wątpliwości, iż chodziło także o usunięcie zauważonych zaniedbań.

Biskup Jan Śnigurski na sesji kapituły 21 III 1843. przekazuje do wiadomości kapituły *Ordinem officiorum divinorum in ecclesia nostra cathedrali peragendorum pro notitia et usu officioso*. Na osobnej karcie znajduje się tytuł polski: *Porządek Nabożeństwa w katedrze przemyskiej obrządku greckokatolickiego*⁹.

I. W dniu [!] niedzielne i świąteczne przed południem:

a) O godzinie 6 Połunoszcznica, albo Utrenia - Lytia (Łytia), gdy bywa, o godz. wpół do 6 (było to nabożeństwo nocne lub wcześniej rano odprawiane, pod koniec którego kapłan w wigilię określonych świąt błogosławił ziarna pszeniczne, wino i olej. W praktyce odprawiano je wcześniej rano - tutaj o godzinie 6 - w przedsionku świątyni¹⁰). W dniu [!] uroczystych świąt: Рождество Chrystowo (Boże Narodzenie), Bohojawlenija (Objawienie Pańskie), Błahowieszczenia (Zwiastowanie N. M. P.) - o godzinie 5. Powieczerie Wełykoje w Niedielu Paschy i w dzień Рождества s[wiato]ho Joanna Krestitela, ranne nabożeństwo i msza święta o godzinie 5 (Powiecze-

⁸ J. PELESZ, *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart*, Wien 1880, s. 952 – 964; J. ŁOZYŃSKYJ, *Żytie Joana Snihurskoho, władyky peremyskoho, sambirskoho, sanockoho ... w: Duch i rewnist'. Władyka Snihurśkyj ta inszy peremysliany*, Peremyszl 2002, s. 22 – 35; S. NABYWANIEC, *Unicy biskupi przemyscy w l 1610 – 1991. Szkice biograficzne*, Rzeszów 1995, s. 61 – 65; *Encyklopedeja...j. w.*, t. 8, Lwiv 2000 (repr.), s. 2923 – 2924.

⁹ W Archiwum Państwowym w Przemyślu, w zespole greckokatolickiego biskupstwa znajduje sięteczka: Kapituła sygn. 63, karty luźne, w której znajduje się w/w *Porządek nabożeństw*. Zredagowany został w języku polskim z zachowaniem nazw świąt i uroczystości oraz obrzędów liturgicznych w języku cerkiewnosłowiańskim, które objaśniono w nawiasach. Godziny nabożeństw określono cyframi, np. 1/2 8, 3/4 10. Zmieniono je w artykule na „wpół do ósmej”, „9:45”. W artykule zachowano stosowane wówczas słownictwo polskie, np. „w dniu” zamiast „w dni”.

¹⁰ A. ZNOSKO, *Mały słownik wyrazów starocerkiewno-słowiańskich i terminologii cerkiewno-teologicznej*, W-wa, 1983, s. 164; D. POPOWICZ, K. PASICZNYJ, *Mały cerkiewno-słowiańsko-ukrajińsko-anglijskij słownik*, Rym, 1962, s. 62. Litija odprawiana w określone uroczystości obejmowała pierwotnie także procesje z modlitwami. A. RAES TJ, *Introductio in liturgiam orientalem*, Romae 1947, s. 189. Istniała także Łytija Zaupokijna, związana z ceremoniami pogrzebowymi. N. PURJAJEWA, *Słownyk cerkowno-obriadowoji terminolohiji*, Lwiv, 2001, s. 70.

rie - nabożeństwo, będące częścią Wieczerni, lub odprawiane po niej, w niedzielę Wielkanocy i w Uroczystość Św. Jana Chrzciciela¹¹).

b) W lecie i w zimie, gdy Litia bywa pierwsza [o godzinie 5], msza o godzinie 1/2 6 [wśród do 6], msza święta o godzinie 6, primaria zwana o godzinie 7, potem zaraz homilia, msza święta o godzinie 8, msza święta o godzinie 9. Liturgia śpiewana Kryłosańska (Kapituły), czyli Suma o godzinie 3/4 10 [9. 45], Archijerejska (Biskupia¹²).

4. Po Ewangieli kazanie. W czasie Sumy msza święta po Wchodzie Wielikom (po Wielkim Wchodzie - Wielkie Wejście - przeniesienie świętych darów ze stolika, stojącego po lewej stronie ołtarza, na ołtarz, dokonywane w trakcie odprawiania mszy świętej)¹³.

Msza święta przy końcu Sumy, po: So strachom Bożym (Z bojaźnią Bożą - słowa odmawiane przed Komunią świętą).

c) Reszta mszów świętych [!], jeżeli więcej kapłanów, prawi się o godzinie wśród do siódmej, o godzinie wśród do ósmej, o godzinie wśród do dziewiątej, o godzinie jedenastej, o godzinie wśród do dwunastej.

d) W czasie homilij [!] i kazania nie wychodzi msza święta. W czasie liturgii śpiewanej, przy mszach czytanych, nie dzwoni się.

e) Z zaczęciem rannego nabożeństwa zasiada kapłan w konfesjonale do słuchania spowiedzi, a w miarę pomnażającej się liczby penitentów, więcej spowiedników idzie do konfesjonahu, aby wszyscy penitenci mogli spowiedź świętą wygodnie odprawić. Gdy są konfitenci (wyspowiadani), rozda się komunię świętą przy pierwszej mszy świętej, a potem co godzina [!] przy każdej następującej mszy świętej.

f) W Wielki Piątek Czasy (Godziny Kanoniczne), o godzinie wśród do dziewiątej¹⁴. Wieczernia o godzinie 11, potem zaraz Wyłożenie (Wystawienie) Płaszczownicy – Płaszczonicia (Całun z wizerunkiem Złożenia do Grobu Pana Jezusa) i kazanie¹⁵.

II. W dniu [!] niedzielne i świąteczne po południu:

a) O godzinie 2 Nauka katechizmowa.

¹¹ Wieczernia – wieczorne nabożeństwo (nieszpory), rozpoczynające kolejne odprawiane w ciągu doby. Obszerne omówienie Wieczerni w obrządku greckim przedstawia cytowany RAES, op. cit., s. 183 – 191. Powieczernia stanowiła część Wieczerni lub była odprawiana po niej. ZNOSKO, op. cit., s. 231; PURJAJEWA, op. cit., s. 98.

¹² Podano godzinę wśród do dziesiątej, co jest wyrazem oczywistej pomyłki.

¹³ ZNOSKO, op. cit., s. 88; PURJAJEWA, op. cit., s. 41; 54.

¹⁴ ZNOSKO, op. cit., s. 350, Czasy Carskie, odprawiane w Nawieczerni Wielkiego Piątku i Bożego Narodzenia. PURJAJEWA, op. cit., s. 146.

¹⁵ ZNOSKO, op. cit., s. 229 – 230; PURJAJEWA, op. cit. s. 97 – 98.

b) O godzinie 3 Wieczernia, potem Akafist (także Akatyst) Isusu Słodczajszemu albo Preswjatoji Bohorodicy, albo swiatomu Nikołaju, na intencje fundatorów i dobroczyńców katedry i supplikacje, przy końcu pieśń nabożna, od diaków śpiewana (Akafist dla Najśłodsze Jezusa - hymn pochwalny na cześć Chrystusa, N. M. P. lub świętych, śpiewany na stojąco, przez kapłana i wiernych, złożony z 13 Kondaków – pieśni liturgicznych – i 12 Ikoisów -śpiewanych części Akatystu)¹⁶. W Wielkim Poście kazanie przed supplikacjami. Gdy ze Mszą świętą razem Wieczernia prawi się, po południu o godzinie 3 Powieczerie Małoje (teoretycznie odrębne – skrócone - od Wieczerni nabożeństwo wieczorne), potem Akafist i supplikacje¹⁷.

c) W Wielki Piątek Nadhrobnoje wieczorem o godzinie 5 (Modlitwy związane z Płaszczenicą).

d) W Wielką Sobotę z zachodem słońca Kanon Nadhrobnyj (9 Pieśni nadgrobnych), potem bezpośrednio Woskriesenie (Zmartwychwstanie).

e) W Nedielju Paschy (Niedziela Wielkanocna), na Nieszporach kazanie i ucałowanie Krzyża.

III. W dniu [!] powszednie przed południem:

a) O godzinie 6 Utrenia i Czas I, o godzinie wpół do dziewiątej Czas III i VI.

b) Pierwsza msza święta o godzinie wpół do szóstej, w zimie pierwsza msza święta o godzinie 6, [następnie] msza święta o godzinie 7, msza święta o godzinie 8. Msza śpiewana o godzinie 9 na intencje fundatorów i dobroczyńców katedry.

c) Reszta mszów świętych [!], jeżeli więcej kapłanów bywa, prawi się o godzinie wpół do siódmej, o godzinie wpół do ósmej, o godzinie wpół do dziewiątej, o godzinie wpół do dziesiątej, o godzinie dziesiątej.

d) W Nawieczerie Roźdestwa Chrystowa i Bohojawlenia, Liturgia śpiewana o godz. 9. 45.

e) W Wielkim Poście Służby Preźdeoswjaszczzenija [darow] (Nabożeństwo darów, uprzednio poświęconych na liturgiach Jana Chryzostoma, czy Bazylego Wielkiego, celem udzielenia Komunii Świętej) o godzinie 9. 45, przy końcu tej Liturgii wychodzi kapłan ze mszą świętą czytana¹⁸.

f) W Wielki Czwartek Liturgia o godzinie wpół do ósmej.

g) W Wielką Sobotę Liturgia Śpiewana o godzinie 9. 45.

¹⁶ ZNOSKO, op. cit., s. 29, 131, 154; PURJAJEWA, op. cit., s. 21, 59, 66; POPOWICZ, PASICZNYJ, op. cit., s. 2.

¹⁷ ZNOSKO, op. cit., s. 231; PURJAJEWA, op. cit., s. 98.

¹⁸ PURJAJEWA, op. cit. s. 117.

IV. W dniu [!] powszednie po południu:

a) O godzinie 3 Czas IX i Wieczernia, przy końcu Pieśń Nabożna, od diaków śpiewana.

b) Nabożeństwo o Marii Jehypetśkoji (Egipskiej – ascetka, pokutnica z VI w.)¹⁹ o godzinie 6.

c) W Wielki Czwartek Strasty wieczorem o godzinie 6 (w trakcie Wieczerni czytanie tekstów, opisujących Mękę i Śmierć Chrystusa)²⁰.

[Podpisany] Jan Biskup

W przekazanym kapitule odpowiedzialnej za katedrę „Porządku”, poza odprawianiem mszy świętych czytanych, nie ma innych śladów latynizacji obrządku greckiego. Msze czytane odprawiano w cerkwi już w XVII w. Pod koniec lat 40 tych w Przemyślu rozpoczął się ruch ukraińskiego odrodzenia narodowego. Nieco później w katedrze zaczęto głosić kazania w języku narodowym. Z tekstu „Porządku” wynika, że język polski utrzymywał się jeszcze w takiej instytucji, jak kapituła. W związku z liturgiczną różnorodnością, istniejącą w obrządku unickim, porządek nabożeństwo, ustalony przez bpa Jana Śnigurskiego dla katedry przemyskiej, mógł mieć znaczenie dla całej diecezji jako czynnik stabilizujący samowolę niektórych księży, z tego względu, że katedra powinna być wzorem dla kościołów parafialnych.

¹⁹ EK 11, k. 1304 – 1305.

²⁰ PURJAJEWA, op. cit. s. 134.